Ha a szlovák szélsőjobboldal olvasna szépirodalmat, minden bizonnyal máglyán égetné el **PAVEL VILIKOVSKY** *Kutya az úton* című regényét. Az író olyan kérdéseket érint, amelyek a szlovák viszonyokból kiindulva Közép-Európa közös problémáira világítanak rá.

Kis nemzet – nagy horror vacui

Milyen tapasztalat egy kis nemzethez tartozni? Hogyan lehet megismertetni másokkal annak kultúráját? Voltaképpen mit jelent a nemzet fogalma Közép-Európában? Ehhez hasonló kérdéseket tesz föl Pavel Vilikovsky *Kutya az úton* című esszéregényében. A szlovák szerző már-már kényelmetlenül őszinte, stílusában pedig fesztelen és gördülékeny szöveget írt Szlovákiáról, és arról, hogy milyen Európában (egyáltalán a világon) szlováknak lenni a kommunizmus után.

Kényelmetlen őszinteségének köszönhetően a magyar olvasó előtt hamar kiderül: nem különbözünk mi annyira egymástól, hogy ne lehetne a legtöbb állításban a két nemzet nevét felcserélni. Posztszovjet országként hasonló gondokkal és komplexusokkal küzdünk. Úgy tűnik, hogy a rendszerváltás után nemcsak nálunk volt nagyon forgalmas a damaszkuszi út, hanem náluk is. Nemzeti sajátosságaink némelyike kicsit nyugatabbról nézve eltűnik.

Egy (vagy Közép-Európa problémáit általánosítva több) nemzet sorsát érinti ez a kis kötet, mely szarkasztikus, nagyszerű humorával, kéretlen őszinteségével egészen biztosan óriási felháborodást válthatott volna ki a szlovák szélsőjobb ideológiával azonosuló olvasók köreiben – ha nem lenne oximoron az olvasás és a szélsőséges politikai meggyőződés. A *Kutya az úton* emiatt is ellentmondásos vállalkozás.

Mert kihez is szól voltaképpen ez a könyv? Hiszen maga a narrátor, a szlovák Iksz Ypszilon is megjegyzi, hogy a könyvkultúra ma már haldoklik, a világnak nincs szüksége írókra, az íróknak viszont mindig szükségük lesz a világra. Bár siránkozó felhangból van a legkevesebb ebben a megállapításban, mégis zavaróan patetikus, újra és újra visszatérő eleme ez a szövegnek. Talán ez róható fel a kis kötet egyetlen hibájaként, hiszen a szerző és a fordító nyelve eleven humorával és szertelen játékosságával egyáltalán nem illik a keserű belenyugváshoz, de a komoly ténymegállapításhoz sem.

Annak, aki már olvastában hazaárulózni kezd, biztosan nem sokat nyújt majd a *Kutya az úton*. Mondhatnánk: azoknak szól, akik szívügyüknek tekintik a kultúrát és az irodalmat. Ez a tábor sem homogén természetesen. Vilikovsky – a narrátoron keresztül – a szlovák értelmiséget, a szlovák művészeket sem kíméli. Tisztességes szerző lévén magát sem. Azoktól, akik hivatásuknak tekintik megmutatni „hogy a szlovák büszke és önérzetes nemzet", megkérdezi, hogy valóban az-e. Miért fontos egy kis nemzetnek, hogy saját büszkeségét bizonygassa minduntalan? És egyáltalán kinek, hiszen voltaképpen nem csupán belügy az egész? A nyugati nemzetek – amelyeknek, úgy tűnik, bizonyítani akarnak az Európa közepén élő kisebbek – csupán megértő leereszkedéssel, közönnyel, legjobb esetben pedig mérsékelt érdeklődéssel viszonyulnak minden ez irányú kísérlethez. A nemzeti múlthoz nem társul fajsúlyos jelen, a nemzetfogalomhoz nem társul jelentés – ezek okozzák a „nemzeti" frusztrációt a narrátor szerint. Az attól való félelem, hogy ami számukra (számunkra) fontos, mindenki más számára üres – ez a horror vacui, az ürességtől való félelem szervezi valójában a nemzeti identitást.

Ugyanakkor nem csupán a művészek vagy értelmiség zsákutcája a nemzet hangsúlyozása, hanem a politikai elité is, amely képtelen volt elszakadni a rendszerváltás előtti beidegződésektől. A választott vezetőket pedig a nemzetet alkotó egyének szentesítik, vagyis senki nem húzhatja ki magát a kritika alól: *„És ha az egész nemzet nyakig sáros, talán csak nem fogja a szeplőtelen Szűz Máriát megválasztani vezetőjének."* A nemzetről folytatott gondolatmenet tetőpontján a narrátor végül megállapítja: *„Ha valaki ma nemzetről beszél, valójában a tömegre gondol,*

egy egyöntetű, de alaktalan sokaságra, és az, aki a nemzetben akar elbújni, valójában a tömegben bújik el.”

Könyörtelenül időzik el a legkényesebb témáknál a narrátor, akinek Thomas Bernhard mantraszerűen ismételgetett neve állandó (és elérhetetlen) viszonyulási pontot jelent. Bár több amerikai szerzőhöz is visszatérünk időről időre, Bernhardnak az osztrák nemzethez való problémás viszonya próbálja igazolni a narrátor számára a saját nemzeti közegéhez kapcsolódó megszólalását. Épp ezért bizonyos részek az osztrák szerző mondataihoz írott széljegyzeteknek tűnnek.

A narrátor gondolatai mintegy mellékesen bomlanak ki a regényen végighúzódó kerettörténetekben. Ezek közül az egyik szál a korosodó mesélő és egy Amerikába emigrált hölgy nem csak szerelmi kalandját beszéli el Ausztriában. Tabumentes, ám sosem közönséges fesztelenségével, idealizálatlan őszinteségével az általános emberi – nemzettől független – kapcsolatokról szóló szövegréteg, bár stílusában egységes, folyamatosan ellenpontozza a nemzetről, nemzetiről való diskurzust, így az nem válik túlfeszítetté.

Friss és kijózanító, pofátlan és szókimondó könyv ez. Bárki számára ajánlott, aki időnként szétnézve maga körül, úgy érzi, hogy csupán egy kétségbeesésében ide-oda rohangáló kutya az úton.

SZABÓ ISTVÁN ZOLTÁN

Pavel Vilikovsky: Kutya az úton. (Fordító: Garajski Margit). Kalligram, 2013